

СТАУРСЬКА О. М.,

завідувач підготовчим відділенням
Центру організації освітньої підготовки
і інформаційно-аналітичної роботи
(Національний університет «Одеська
юридична академія»)

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.130>

КРИМІНАЛІСТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВИКОРИСТАННЯМ КІБЕРПРОСТОРУ

Стаття присвячена розгляду криміналістичної класифікації злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, пов'язаних з використанням кіберпростору. Під час аналізу встановлено, що вказану категорію кримінальних правопорушень можна розподілити на наступні групи: 1) злочини, вчинення яких не передбачає використання кіберпростору; 2) злочини, для яких використання кіберпростору необхідне на окремому етапі реалізації злочинного умислу; 3) злочини, вчинення яких передбачає використання кіберпростору під час всіх етапів здійснення протиправної діяльності. Водночас авторкою надано характеристику злочинів, для яких використання кіберпростору не є необхідним, зокрема, до яких належать, наприклад, злочини, пов'язані з посівом (виросуванням) та виготовленням (виробництвом) наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (посів або вирощування снотворного маку чи конопель; незаконне виробництво, виготовлення та зберігання з метою збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; організація або утримання місць для незаконного виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів); злочинів, для вчинення яких використання кіберпростору є необхідним на певному етапі реалізації злочинного умислу, до яких віднесено: підшукування покупців наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, при цьому передача замовлення здійснюється безпосередньо дилером, або іншими особами (є безпосередній контакт між замовником та продавцем або особами, що працюють на останнього, при цьому контакт може бути як фізичний, так і з використанням засобів зв'язку або безпосередньо за допомогою засобів маркетплейсу тощо); злочинів, для яких використання кіберпростору є необхідним на всіх етапах реалізації злочинного умислу, де виокремлено наступні стадії вчинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, пов'язаних з використанням кіберпростору: пошук покупця (рекламування) на маркетплейсах або за допомогою інших засобів (розсилки повідомлень, використання реклами на вебсайтах тощо) – переказ грошових коштів – виконання дій з передачі замовлення особисто дилером або з залученням третіх осіб, які роблять закладки – отримання замовлення покупцем у домовленому місці (за наданою геолокацією). Авторкою запропоновано виокремити класифікацію злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, пов'язаних з використанням кіберпростору, зважаючи на автономність та суб'єктний склад здійснення злочинної діяльності.

Ключові слова: злочини; криміналістична класифікація; злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, пов'язаних з використанням кіберпростору; кіберпростір; інтернет.

Staurska O. M. Criminalistical classification of crimes in the field of circulation of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors related to the use of cyberspace

The article is devoted to the consideration of the forensic classification of crimes in the sphere of trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors, related to the use of cyberspace. During the analysis, it was established that the specified category of criminal offenses can be divided into the following groups: 1) crimes, the commission of which does not involve the use of cyberspace; 2) crimes for which the use of cyberspace is necessary at a separate stage of the implementation of criminal intent; 3) crimes, the commission of which involves the use of cyberspace during all stages of the implementation of illegal activity. At the same time, the author provides a description of crimes for which the use of cyberspace is not necessary, in particular, which include, for example, crimes related to the cultivation (growing) and manufacture (production) of narcotic drugs, psychotropic substances or their analogues (sowing or growing of hypnotic poppy or cannabis; illegal production, manufacture and storage for the purpose of selling narcotic drugs, psychotropic substances or their analogues; organization or maintenance of places for the illegal production or manufacture of narcotic drugs, psychotropic substances or their analogues); crimes for which the use of cyberspace is necessary at a certain stage of the implementation of the criminal intent, which include: searching for buyers of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors, while the order is transferred directly by the dealer or other persons (there is direct contact between the customer and the seller or persons working for the latter, and the contact can be both physical and using communication means or directly using marketplace tools, etc.); crimes for which the use of cyberspace is necessary at all stages of the implementation of criminal intent, where the following stages of committing crimes in the field of trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors associated with the use of cyberspace are distinguished: searching for a buyer (advertising) on marketplaces or using other means (sending messages, using advertising on websites, etc.) – transferring funds – performing actions to transfer the order personally by the dealer or with the involvement of third parties who make bookmarks – receiving the order by the buyer at the agreed place (according to the provided geolocation). The author proposed to distinguish the classification of crimes in the field of trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors associated with the use of cyberspace, taking into account the autonomy and subject composition of the criminal activity.

Key words: *crimes; forensic classification; crimes in the sphere of trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors, related to the use of cyberspace; cyberspace; Internet.*

Вступ. Формування методики розслідування злочинної діяльності вимагає від дослідника насамперед впорядкування та структурування протиправних діянь, які складають коло наукового пошуку, залежно від кваліфікаційних критеріїв, що в подальшому буде слугувати основою для виокремлення типових рис та закономірних особливостей щодо здійснення досудового розслідування злочинів. «Класифікація – це система розміщення предметів за класами на підставі схожості цих предметів у середині класу і їх відмінності від предметів інших класів» [4].

Постановка завдання. Метою статті є здійснення криміналістичної класифікації злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, пов'язаних з використанням кіберпростору.

Результати дослідження. Для здійснення власного наукового пошуку вкрай важливим є розгляд вже наявних наукових підходів та розробок з окремих аспектів досліджуваної

проблематики. Ми цілком погоджуємося з В. Гусевою, яка зазначає, що «криміналістична класифікація злочинів має низку особливостей:

- криміналістична класифікація злочину має наявність об'ємного і багатопланового об'єкта класифікації, це злочини, що володіють сукупністю кримінально-правових, кримінально-процесуальних, кримінологічних і криміналістичних ознак;

- особливості об'єкта зумовлюють тісний взаємозв'язок криміналістичної класифікації злочинів із кримінально-правовою, кримінально-процесуальною та кримінологічною класифікаціями злочинів, що зумовлено інтегративною природою криміналістики;

- класифікаційна система злочинів є динамічною, зміна законодавства, поява нових способів вчинення злочинів спричиняють зміну системи законодавства загалом;

- специфічна мета класифікації, крім систематизації злочинів і методик їх розслідування, спрощення процесу їх пізнання, вона полягає в оптимізації розробки методик розслідування окремих видів злочинів, підвищення ефективності роботи правоохоронних органів із розслідування злочинів;

- сферами застосування є наукова і практична, в першій проводиться розробка нових методик розслідування злочинів, вдосконалення та систематизація наявних методик, розробка рекомендацій щодо розслідування конкретних злочинних діянь;

- практична реалізація класифікації злочинів здійснюється слідчим шляхом адаптації розроблених методик розслідування окремих видів злочинів до розслідування конкретного злочину шляхом творчого пристосування;

- принцип обліку практики проявляється більшою мірою, ніж в інших класифікаціях, адже класифікація злочинів зумовлена, насамперед, потребами практики;

- належить до загальних методів пізнання, що використовується слідчим у процесі інформаційно-пошукової діяльності, а саме використовується для кваліфікації злочинів» [2, с. 154-155].

О. Самойленко, розглядаючи класифікацію злочинів, вчинених із використанням обстановки кіберпростору, зазначає, що «в основу криміналістичної класифікації злочинів, що вчиняються з використанням обстановки кіберпростору, повинен бути покладений єдиний критерій, найбільш значущий для методик розслідування. Таким критерієм є: а) для класифікації досліджуваних злочинів на групи – основний мотив їх вчинення; б) для виділення підгруп злочинів (усередині класифікаційних груп) – технологія злочинної діяльності (пов'язана з додатковим мотивом)» [6, с. 165].

Продовжуючи варто відмітити, що останніми роками «... розповсюдження набув безконтактний метод передачі наркотику ... Якщо раніше наркозалежні особи знали, за якою адресою можна придбати дозу наркотику, то сьогодні прямий контакт покупця з наркодиллером повністю відсутній. Підрозділами Національної поліції вживаються заходи щодо виявлення онлайн збувачів. Працівникам поліції відомо про згадані надписи на об'єктах інфраструктури та їх зміст, а також про масштаби збуту наркотиків з використанням методу «закладок». Крім безпосереднього виявлення таких написів поліцейськими, на адресу Національної поліції надходять скарги щодо розміщення таких написів. Національною поліцією постійно здійснюється моніторинг та аналіз цих написів, а також оперативно-розшукові заходи, направлені на встановлення місця перебування осіб, причетних до незаконного розповсюдження наркотиків. Структура таких угруповань дуже велика і часто організатори цього бізнесу знаходяться поза межами України» [1].

Так, розробляючи власну класифікацію злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, пов'язаних з використанням кіберпростору, на наш погляд, цілком можливим є виокремлення наступних груп:

- 1) злочини, вчинення яких не передбачає використання кіберпростору;
- 2) злочини, для яких використання кіберпростору необхідне на окремому етапі реалізації злочинного умислу;
- 3) злочини, вчинення яких передбачає використання кіберпростору під час всіх етапів здійснення протиправної діяльності.

Розглядаючи більш докладно вищезазначене, хочемо підкреслити:

по-перше, для злочинів, для яких використання кіберпростору не є необхідним, зокрема, до них належать, наприклад, злочини, пов'язані з посівом (виращуванням) та

виготовленням (виробництвом) наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (посів або вирощування снотворного маку чи конопель; незаконне виробництво, виготовлення та зберігання з метою збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; організація або утримання місць для незаконного виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів);

по-друге, злочини, для вчинення яких використання кіберпростору є необхідним на певному етапі реалізації злочинного умислу, до яких можна віднести: підшукування покупців наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, при цьому передача замовлення здійснюється безпосередньо дилером, або іншими особами (є безпосередній контакт між замовником та продавцем або особами, що працюють на останнього, при цьому контакт може бути як фізичний, так і з використанням засобів зв'язку або безпосередньо за допомогою засобів маркетплейсу тощо);

по-третє, до злочинів, для яких використання кіберпростору є необхідним на всіх етапах реалізації злочинного умислу, де можна виокремити наступні стадії вчинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, пов'язаних з використанням кіберпростору: *пошук покупця (рекламування) на маркетплейсах або за допомогою інших засобів (розсилки повідомлень, використання реклами на веб-сайтах тощо) – переказ грошових коштів – виконання дій з передачі замовлення особисто дилером або з залученням третіх осіб, які роблять закладки – отримання замовлення покупцем у домовленому місці (за наданою геолокацією).*

«Сьогодні інтернет, з його практично необмеженими інформаційно-комунікативними можливостями, використовується наркоугрупованнями в якості інструмента просування на ринок свого забороненого товару. З цією метою в мережі активно рекламуються психоактивні речовини і наркотична субкультура, психоделічна філософія. На багатьох сайтах про-наркотичного спрямування знаходиться чимало текстів з описом різних видів наркотичних засобів і психотропних речовин та рецептів їх вироблення, виготовлення, виробництва та споживання. Даються поради, як поводити себе при затриманні працівниками правоохоронних органів за зберігання і перевезення наркотиків» [5].

Продовжуючи вбачаємо за необхідне використання кіберпростору під час наступних етапів реалізації злочинного умислу, розподілити наступним чином:

I. Кіберпростір використовується під час пошуку «клієнтів» – *рекламування* задля здійснення подальшої реалізації наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів на просторах так званих маркетплейсів («маркетплейс (англ. marketplace) – це торговельний майданчик, який дає можливість стороннім продавцям реалізовувати товари через свій сайт. Товари завантажуються у загальний каталог маркетплейсу та розміщуються поруч з пропозиціям інших підприємств. Маркетплейси дуже популярні серед покупців та мерчантів, для яких торговельні майданчики стали одним з основних каналів продажу» [7]) або використовуючи інші вебсайти з використанням кодованих назв наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, використанням QR-кодів, сканування яких відправляє на інтернет-магазин, використанням чат-ботів у популярних месенджерах, якими зазвичай користуються люди молодого віку (питання розгляду інтернет-магазинів буде розглянуто нами нижче). Водночас здійснення такого роду діяльності можливе з використанням груп/спільнот та/або каналів, що розміщені в месенджерах чи соціальних мережах;

II. Кіберпростір використовується для реалізації наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів:

а) кіберпростір використовується для прямої комунікації між замовником та реалізатором;

б) кіберпростір використовується для замовлення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, при цьому пряма комунікація між замовником та реалізатором не відбувається, а перший залишає запит на отримання бажаної речовини, що розпосилюється на маркетплейсі, водночас особа замовника та реалізатора не розголошується,

а здійснення купівлі відбувається анонімно. Покупець здійснює переказ на електронні гаманці (криптогаманці тощо), після чого отримує координати, за якими знаходить обраний ним товар (так звана «закладка», «клад»), водночас слід констатувати, що в подальшому місця, де зберігається замовлення змінюється задля унеможливлення працівниками правоохоронних органів відстеження осіб, які залишають «закладки» та подальшої можливості виходу на організатора та власника/власників маркетплейсів. У цьому випадку, зважаючи на обсяг та розмір маркетплейсу можна виокремити випадки, коли реалізатор безпосередньо сам залишає замовлення у зазначеній місцевості та випадки, коли це здійснюють окремі особи, які безпосередньо не знайомі з власником маркетплейсу, отримують плату за те, що залишають замовлення у певній завчасно оговореній з покупцем місцевості, та підтримують комунікацію з власником за допомогою засобів зв'язку. У такому випадку у разі затримання осіб, які залишають замовлення у домовленому місці, у працівників правоохоронних органів немає прямого виходу на особу, яка керує незаконним розповсюдженням наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, оскільки затримана особа з нею не знайома та ніколи не зустрічалася. Зважаючи на викладене, можна виокремити наступні види злочинів:

- злочинний умисел під час всіх етапів здійснення протиправної діяльності здійснюється особою одноосібно;
- злочинний умисел реалізується групою осіб з завчасним розподілом обов'язків між ними.

Водночас, продовжуючи дослідження питання класифікації протиправних діянь, що складають предмет нашого дослідження, варто констатувати, що в рамках цього підрозділу, варто виокремити кримінальні правопорушення, які:

- по-перше, вчиняються з використанням так званого darknet;
- по-друге, з використанням invisible web, deep web, hidden web;
- по-третє, з використанням вебсайтів, що здійснюють протиправну діяльність під прикриттям звичайних онлайн-магазинів, та знаходяться споживачем за допомогою звичайних пошукових систем у відкритому доступі (world wide web);
- по-четверте, в окрему групу пропонуємо виокремити використання соціальних мереж та/або месенджерів для поширення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Розглядаючи більш докладно вищевказану класифікацію, вважаємо за необхідне визначитися з поняттям darknet та можливостями, що надає даний ресурс задля провадження протиправної діяльності щодо обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Слід констатувати, що простий користувач не може отримати доступу до darknet без використання спеціального «інструменту» для входу, наприклад, – так званого Tor (The Onion Routing), який на сьогодні є найбільш популярним безпечним засобом для доступу до «забороненої» частини всесвітньої павутини. «Браузер Тор перенаправляє весь трафік через мережу Тор та робить його анонімним» [8]. «Тор – це вільне і відкрите програмне забезпечення, яке дає змогу користувачам мережі інтернет зберігати анонімність. Тор працює шляхом маршрутизації трафіку через ланцюжок ретрансляторів, званих вузлами Тор. Кожен вузол бачить тільки вихідний і кінцевий вузли, але не може бачити весь маршрут між ними. Це дає змогу користувачам Тор приховати свою IP-адресу і місце розташування від потенційних спостерігачів. ... Технічний аспект роботи Тор пов'язаний зі створенням анонімного маршруту для передачі даних користувача. Це досягається шляхом використання вузлів, кожен з яких додає свій рівень шифрування» [3].

В рамках розгляду питання розслідування злочинної діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, пов'язаних з використанням кіберпростору, пропонуємо ще виокремити класифікацію протиправних діянь зазначеної спрямованості, зважаючи на *автономність та суб'єктний склад* здійснення злочинної діяльності. Так, до першої групи варто віднести злочинні посягання, які здійснюються безпосередньо суб'єктом вчинення злочину на всіх етапах злочинного умислу, використовуючи при цьому наступний порядок дій:

- 1) виготовлення/виращування наркотичних, психотропних речовин, або їх аналогів;
- 2) створення власного вебресурсу з розміщенням асортименту заборонених до обігу речовин (darknet, deep web, invisible web, hidden web, world wide web);
- 3) комунікація з замовниками;
- 4) отримання коштів за «товар»;
- 5) передача наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Зважаючи на вищевикладене, протиправне діяння від зародження злочинного умислу до досягнення результату не залежить від сторонніх осіб та фактично реалізується особою одноосібно та/або з вербуванням невеликої кількості односторонців на кшталт адміністраторів сайтів або кур'єрів. Зазвичай вказана система злочинних зв'язків реалізується на платформах з невеликим обігом продукції та функціонує на обмеженій діяльності місцевості.

До другої групи вважаємо, що можна віднести великі маркетплейси. На відміну від попередньо розглянутої групи злочинів, здійснення таких злочинів характеризуються розгалуженою ієрархічною системою.

Висновки. Водночас виокремлена нами класифікація не є вичерпною та може стати предметом подальших наукових пошуків з боку інших дослідників, оскільки з розвитком інформаційних технологій та їх доступності ускладнюється та набуває нових рис структура злочинної діяльності, що у свою чергу спонукає до утворення нових способів та методів її здійснення, що тягне за собою утворення нових видів класифікаційних груп та злочинів зокрема.

Список використаних джерел

1. Використання інтернету як інструмента незаконного продажу наркотичних засобів і сильнодіючих речовин. *Черкаська селищна рада* : вебсайт. URL : <https://cherk.otg.dp.gov.ua/novini-ta-podiyi/novini/vikoristannya-internetu-yak-instrumenta-nezakonnogo-prodazhu-narkotichnih-zasobiv-i-silnodiyuchih-rechovin#:~:text=Для%20залучення%20потенційних%20покупців%20для,сайти%20оголошень%2С%20інтернет%20магазини%2С>
2. Гусєва В. О. Криміналістична класифікація злочинів: сучасний стан наукового забезпечення та перспективи подальших досліджень. *JURNALUL JURIDIC NAȚIONAL: TEORIE ȘI PRACTICĂ*. 2019. С. 151-156. URL : http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/3/part_1/34.pdf
3. Для чого потрібен Tor Browser. URL : <https://foxminded.ua/shcho-take-tor/>
4. Класифікація. *Словник УКРЛІТ.ORG* : публічний електронний словник української мови. URL : http://ukrlit.org/slovyk/slovyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh/класифікація
5. Литвак О. Латентна злочинність: деякі аспекти. *Право України*. 2003. № 12. С. 63-64
6. Самойленко О.А. Криміналістична класифікація злочинів, вчинених із використанням обстановки кіберпростору. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2018. Випуск 49. Том 2. С. 162-166. URL : <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/12042/-Самойленко%20О.%20А.%20Криміналістична%20класифікація%20злочинів.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
7. Що таке маркетплейс. URL : <https://horoshop.ua/ua/blog/what-is-a-marketplace/>
8. Що таке Тор браузер і як він працює. *Блог VPS.ua* : вебсайт. URL : <https://vps.ua/blog/ukr/how-to-use-tor-browser/>

